

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Державний заклад

«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО» (м. Одеса)

КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОЇ ТА ДИФЕРЕНЦІАЛЬНОЇ
ПСИХОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО
ФАКУЛЬТЕТУ

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПРОСТІР ОСОБИСТОСТІ В ЗВИЧАЙНИХ ТА НАДЗВИЧАЙНИХ УМОВАХ СУЧАСНОСТІ

МАТЕРІАЛИ

Всеукраїнської науково-практичної конференції
19-20 травня 2023 року

Одеса
ФОП Бєлий А.Є
2023

УДК 159.9: 37.015.3

ББК 88.4

П 86

Друкується згідно рішення Вченої ради Соціально-гуманітарного факультету Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (Протокол № 6 від 24.02.2023 р.)

Психологічний простір особистості в звичайних та надзвичайних умовах сучасності : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Психологія самоздійснення особистості: теорія, досвід, практика» (19-20 травня 2023 р.) / відп. ред. О. П. Саннікова. Одеса : ФОП Бєлий А.Є., 2023. 168 с.

ISBN 978-617-7757-56-5

Редакційна колегія

- Саннікова О. П. – *доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри загальної та диференціальної психології; відповідальний редактор;*
- Василенко І. В. – *кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної та диференціальної психології;*
- Санніков О. І. – *доктор психологічних наук, професор кафедри теорії та методики практичної психології.*

Матеріали збірника містять результати теоретико - емпіричних досліджень, що здобуті в процесі науково-дослідної роботи студентів, аспірантів та науковців, які навчаються і працюють у закладах освіти України.

Для студентів, аспірантів, молодих науковців, психологів, педагогів та широкого кола зацікавлених осіб.

За зміст та помилки, що можуть зустрічатися в тексті статей, несуть відповідальність автори.

ISBN 978-617-7757-56-5

© Університет Ушинського, 2023

ОПТИМІСТИЧНІСТЬ К КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОЗДІЙСНЕННЯ

Василенко І. А.

*кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної та диференціальної психології
Університет Ушинського*

Шевчук Л. В.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Університет Ушинського*

Анотація. В статті надано теоретичний аналіз проблеми професійного самоздійснення майбутніх психологів та представлені результати емпіричного дослідження оптимістичності як його чиннику. Наведені результати кореляційного аналізу, а за допомогою методу групування за певною ознакою визначені відмінності у групах майбутніх психологів із високим та низьким рівнем оптимістичності. Емпіричне дослідження підтвердило гіпотезу про те, що існують відмінності у показниках професійного самоздійснення, саморозвитку та самоактуалізації майбутніх психологів в залежності від рівня оптимістичності.

Ключові слова: самоактуалізація, саморозвиток, професійне самоздійснення, професійна самореалізація, оптимістичність, оптимізм

Вступ. В сьогоденньому динамічному світі на тлі війни в Україні, соціальних, психологічних, енергетичних та економічних проблем підвищується роль психологів у подоланні внутрішньоособистісних та соціально-психологічних криз. Оскільки підвищується попит на психологічні послуги, це призводить до підвищення актуальності та соціальної значимості професії психолога, що потребує більш ретельної та динамічної підготовки молодих фахівців у галузі психології.

Одним з найважливіших напрямків професійної підготовки психологів постає створення для особистості майбутніх психологів стійких смислоттєвих та професійних орієнтирів, підвищення особистісного сенсу професійної самореалізації, саморозвитку та самовдосконалення у професійній сфері. Розширення можливостей професійного самоздійснення майбутніх психологів надасть можливість підвищити ефективність соціально-психологічного потенціалу нашої країни.

У той же час оптимістичність – є важливою особистісною якістю та одним з головних ресурсів особистості.

Постає питання про те, чи може оптимізм як психологічний

феномен та оптимістичність як особистісна характеристика стати чинником професійного самоздійснення майбутніх психологів. У психологічних дослідження поки ще немає відповіді на це питання. І майже не існує наукових розвідок проблеми оптимістичності як чиннику професійного самоздійснення фахівців інших сфер.

Тож **метою статті** є викладення результатів емпіричного дослідження оптимізму як чиннику професійного самоздійснення майбутніх психологів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемою професійного самоздійснення, саморозвитку, самоактуалізації та самореалізації у професійній сфері займалася низка зарубіжних та вітчизняних науковців: І. Бех, С. Максименко, С. Кузікова, О. Кокун, В. Галузьяк, І. Гуляс, Л. Карамушка, І. Кузнєцова, Т. Савченко, Т. Титаренко, Г. Олпорт, В. Франкл, К. Роджерс, К. Г. Юнг, А. Маслоу, та інші.

У психологічній літературі проблема самоздійснення особистості представлена в роботах багатьох вчених і розглядається у досить великій кількості робіт, які умовно можна поділити на два напрямки.

Розглядаючи уявлення вчених про самоздійснення можна констатувати, що більшість авторів у цьому феномені бачать процес реалізації людиною своїх потреб, здібностей і можливостей.

Професійне самоздійснення розуміється як одна із найважливіших форм життєвого самоздійснення. Воно характеризується високим рівнем розкриття особистісного потенціалу фахівця у обраній професії, розвитком його здібностей, взаємопоєднанням із професією, повсякчасною затребуваністю його професійної кваліфікації, широким використанням його професійного досвіду та здобутків іншими фахівцями.

Професійне самоздійснення може відбуватися у двох загальних формах (способах): зовнішньо-професійній (досягнення значущих здобутків у різних аспектах професійної діяльності) та внутрішньо-професійній (професійне самовдосконалення, спрямоване на підвищення професійної компетентності та розвиток професійно важливих якостей).

Професійне самоздійснення дуже важливе для професії психолога, адже основним інструментом роботи психолога є його особистість. Неможливо стимулювати самоздійснення, саморозвиток, самовдосконалення та самоактуалізацію клієнту, коли сам психолог не потребує цього і не володіє подібними навичками. Ефективна робота у цій галузі передбачає постійне професійне зростання, навчання новому, постановку нових і нових професійних цілей та їх активності для їх досягнення та зростання. Ця робота потребує відчуття цінності та значущості, потреби допомагати іншим, вдосконалюватися і розвиватися. Значення мають також властивості характеру психолога. Не тільки емпатія, толерантність, доброта, активність, рішучість, психологічна та соціальна зрілість, але, зокрема, і оптимізм.

Дослідження змісту та значення оптимізму для усіх сфер життєздійснення особистості представлені у роботах таких вчених як:

М. Селігман, Н. Чижиченко, Е. Поміткін, В. Найчук, А. Маслоу, Ю. Куль, М. Шторх, М. Кузнєцова, Т. Корж, Г. Еттінген, В. Франкл, та інші.

Оптимізм визначається як система позитивних ставлень, життєрадісного світосприйняття, світогляду та активною життєвою позицією особистості, що впливає на вибір адаптивних моделей поведінки, рольову позицію та стійкість до психологічного стресу і є важливою складовою психологічного здоров'я особистості.

Оптимізм, оскільки включає у себе активність, позитивний настрій, відчуття впевненості та безпеки (деякою мірою) і є показником психологічного благополуччя, то він може бути чинником професійного самоздійснення. Це припущення і було перевірено емпіричним шляхом.

Виклад основних матеріалів. Представлене емпіричне дослідження проводилось на базі: Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського, м. Одеса, кафедра практичної психології, студенти заочної форми навчання, спільноти Національної Асоціації Гештальт-терапевтів України, студентів другого ступеню навчання, терапевтичної групи «Формування Світогляду» та терапевтичної групи від фундації Осаленіє в Варшаві «У контакті з тобою». Вибірку склали 60 осіб у віці від 20 до 50 років. До психодіагностичного комплексу методик увійшли: опитувальник професійного самоздійснення (О. Кокун, 2014), тест «Визначення рівня самоактуалізації особистості» САТ (Е. Шостром); «Диспозиційна характеристика саморозвитку особистості» ДХСО (С. Кузікова, 2011), тест диспозиційного оптимізму (Life Orientation Test, сокр. LOT). Обробка результатів діагностики проводилася за допомогою методів кількісного та якісного аналізу.

Для виявлення взаємозв'язку між оптимістичністю та показниками професійного самоздійснення, самоактуалізації та саморозвитку, було застосовано метод кореляційного аналізу Пірсона.

Як можна побачити з таблиці, виявлений значимий додатний рівень кореляції між оптимістичністю та загальним показником професійного самоздійснення ($r = 0,714$, рівень значимості $p \leq 0,05$), а також значимий прямий зв'язок показнику оптимістичності та загального показнику саморозвитку майбутніх психологів ($r = 0,683$, рівень значимості $p \leq 0,01$). Це доводить наше припущення про існування цього взаємозв'язку.

За допомогою кореляційного аналізу нами також виявлений взаємозв'язок компонентів самоактуалізації за опитувальником САТ із показником оптимістичності майбутніх психологів. Результати представлені у табл. 2.

Таблиця 1

Кореляційний зв'язок оптимістичності та загального показника професійного самоздійснення майбутніх психологів (N = 60)

	Загальний показник професійного самоздійснення	Загальний показник саморозвитку
Показник оптимістичності	683**	714**

Примітка. тут и далі: 1) нулі опущені; 2) ** – $p \leq 0,01$

Таблиця 2

Взаємозв'язок оптимістичності із показниками самоактуалізації майбутніх психологів (N = 60)

	Показники самоактуалізації					
	ЩЦ	ППЛ	К	А	АС	Ко
ПО	411*	419*	503**	562**	489*	451*

Примітка. 1. Вказані тільки значимі кореляції. Нулі та коми не вказані. 2. Знак * вказує на рівень значущості $p \leq 0,05$, ** – $p \leq 0,01$. 3. Скорочення: ЩЦ – цінності, ППЛ – погляд на природу людини, К – креативність, А – автономність, АС – аутосимпатія, Ко – контактність.

Можна зробити висновок про те, що існує значимий кореляційний зв'язок оптимістичності та деякими компонентами самоактуалізації особистості: зі шкалою цінностей ($r=0,411$, рівень значимості $p \leq 0,05$), шкалою «погляд на природу людини» ($r=0,419$, рівень значимості $p \leq 0,05$), із креативністю ($r=0,503$, рівень значимості $p \leq 0,05$), автономністю ($r=0,562$, рівень значимості $p \leq 0,05$), аутосимпатією ($r=0,489$, рівень значимості $p \leq 0,01$) та контактністю ($r=0,451$, рівень значимості $p \leq 0,05$). І оскільки самоактуалізація пов'язана із самоздійсненням, що доведено низкою емпіричних досліджень, виявлено, що оптимістичність також може чинити взаємний вплив на ці два показники.

На наступному етапі аналізу результаті емпіричного дослідження, за допомогою аналізу результатів тесту диспозиційного оптимізму, нами були виділені дві групи майбутніх психологів. Група Оп+ - це група респондентів з високим рівнем оптимізму, що характеризують загальним позитивним ставленням до світу, до себе, людей та життєвих і професійних ситуацій, життєрадісним світосприйняттям, світоглядом та активною життєвою позицією. Група П+ - це група майбутніх психологів, що відрізняється низьким рівнем оптимізму та високим рівнем песимізму. Основні

ознаки таких респондентів - світосприйняття, сповнене безнадії, зневіри у краще майбутнє; схильність в усьому вбачати найгірші, темні сторони.

На наступному етапі, метод групування за певною ознакою надав нам можливість виявлення групових особливостей професійного самоздійснення майбутніх психологів (за опитувальником О. Кокуна).

На осі ОХ у профілях на рисунках розміщені вимірювані показники професійного самоздійснення, на осі ОУ – значення цих показників, що виражені у процентілях у виділених двох групах респондентів Оп+ та П+. Середня лінія ряду проходить через точку 50-й процентиль.

Як можна побачити з рисунку 1, профілі у двох групах майбутніх психологів нерівномірні, що надає нам змогу зробити висновок, що індивідуальні особливості професійного самовизначення та його компонентів різняться.

Так у групі майбутніх психологів з високим рівнем оптимізму (Оп+) спостерігається високий рівень показників наявності проекту власного професійного розвитку, потреби у професійному вдосконаленні, задоволення власними професійними досягненнями, постановки нових професійних цілей, процесу формування власного життєво-професійного простору, визнання досягнень професійним співтовариством та креативності у професійній діяльності. Показники цих шкал на профілі цієї групи розташовані у зоні четвертого квартілю розподілу (від 75 до 100 процентилів).

Профілі у двох групах майбутніх психологів нерівномірні, що надає нам змогу зробити висновок, що індивідуальні особливості професійного самовизначення та його компонентів різняться. Так у групі майбутніх психологів з високим рівнем оптимізму (Оп+) спостерігається високий рівень показників наявності проекту власного професійного розвитку, потреби у професійному вдосконаленні, задоволення власними професійними досягненнями, постановки нових професійних цілей, процесу формування власного життєво-професійного простору, визнання досягнень професійним співтовариством та креативності у професійній діяльності. Показники цих шкал на профілі цієї групи розташовані у зоні четвертого квартілю розподілу (від 75 до 100 процентилів). Над середньою лінією розподілу даних у 50 процентилів у цій групі також знаходяться показники використання професійного досвіду та здобутків іншими фахівцями та розкриття особистісного потенціалу і здібностей у професії. Таке розташування показників говорить про середній рівень актуалізації цих компонентів професійного самоздійснення майбутніх психологів.

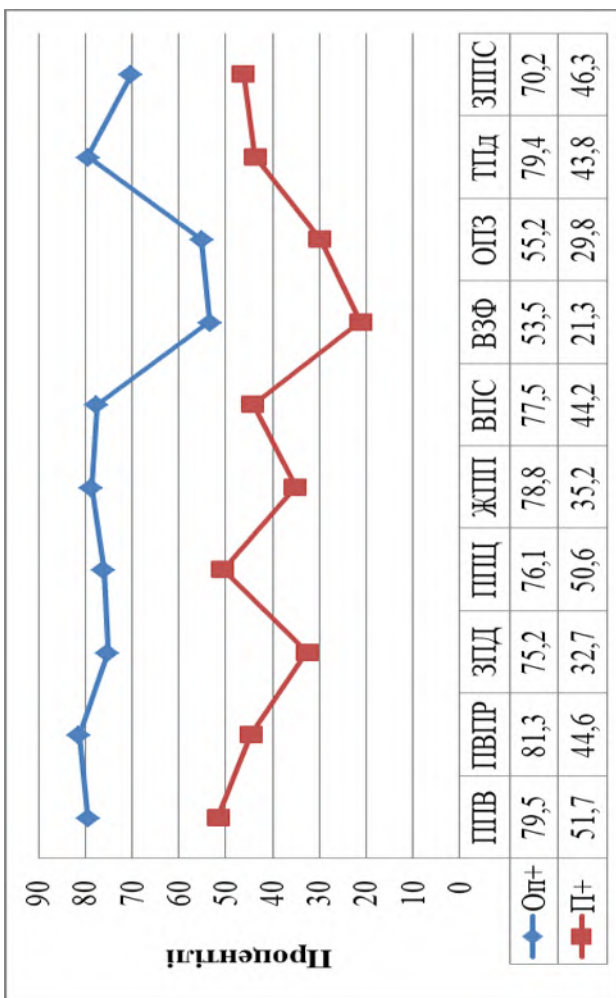

Рис. 1. Особливості професійного самоздійснення у майбутніх психологів із різним рівнем оптимістичності

Примітка. Скорочення: ППВ – потреба у професійному вдосконаленні, ПВПР – наявність проекту власного професійного розвитку, ЗПД – переважаюче задоволення власними професійними досягненнями, ППЦ – постійна постановка нових професійних цілей, ЖПП – формування власного «життєво-професійного простору», ДПЦ – досягнення поставлених професійних цілей, ВПС – визнання досягнень фахівця професійним співтовариством, ВЗФ – використання професійного досвіду та здобутків іншими фахівцями, ОПЗ – розкриття

особистісного потенціалу і здібностей у професії, ТПд – вияв високого рівня творчості у професійній діяльності, ЗППС – загальний показник професійного самоздійснення.

Гадаємо, що такі результати зумовлені тим фактом, що респондентами у нашому дослідженні були студенти, тож не можна очікувати від них високого рівню за усіма шкалами професійного самоздійснення, через те, що їх професійний шлях на самому початку.

У групі майбутніх психологів з високим рівнем песимізму (група П+) бачимо, що показники компонентів професійного самоздійснення мають нижчий рівень.

Так біля середньої лінії ряду у 50 процентілів на профілі даної групи розташовані такі показники професійного самоздійснення як: потреба у професійного вдосконаленні та проект власного професійного майбутнього, постановка нових професійних цілей та визнання досягнень іншими фахівцями, творчість у професійній діяльності та задоволеність професійними досягненнями. Усі ці показники розташовані у другому кварталі розподілу, що відповідає середньому та близькому до середнього рівням розвитку.

Низький рівень розвитку (перший квартал розподілу від 0 до 25 процентілів) виявлений у таких показників професійного самоздійснення як використання професійних здобутків іншими фахівцями та реалізація здібностей та потенціалу у професійній сфері.

Таким чином, нами виявлені особливості професійного самоздійснення у двох групах майбутніх психологів в залежності від рівня оптимістичності.

В результаті аналізу результатів емпіричного дослідження, можна зробити висновок про те, що оптимістичність є одним з психологічних явищ, що визначає сферу самоактуалізації, саморозвитку особистості та вона є чинником професійного самоздійснення майбутніх психологів. У групі майбутніх психологів з високим рівнем оптимізму, на відміну від групи респондентів з високим рівнем песимізму, виявлено більш високий рівень показників наявності проекту власного професійного розвитку, потреби у професійному вдосконаленні, задоволення власними професійними досягненнями, постановки нових професійних цілей, процесу формування власного життєво-професійного простору, визнання досягнень професійним співтовариством та креативності у професійній діяльності. Показники використання професійного досвіду та здобутків іншими фахівцями та показник розкриття особистісного потенціалу і здібностей у професії – на середньому

рівні, можливо такі результати зумовлені тим фактом, що респондентами у нашому дослідженні були студенти.

У подальших наукових розвідках планується більш детально розглянути та дослідити цю проблему, а також віднайти психолого-педагогічні шляхи підвищення рівня та ефективності професійного самоздійснення майбутніх психологів у процесі професійного навчання у виші.

Література

1. Войтович М. В. Теоретичні підходи до розуміння проблеми професійного самоздійснення практичних психологів у галузі освіти. *Актуальні проблеми психології*. 2017. Том V. Вип. 13. С. 48-53.

2. Кокур О. М. Опитувальник професійного самоздійснення. *Практична психологія та соціальна робота*. 2014. № 7. С. 35 - 39.

3. Кокур О. М. Життєве та професійне самоздійснення як предмет дослідження сучасної психології. *Практична психологія та соціальна робота*. 2013. № 9. С. 1-5.

4. Кузікова С. Б. Розробка діагностичного інструментарію вивчення особливостей саморозвитку особистості. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського: збірник наукових праць* / за ред. С. Д. Максименка, Н. О. Євдокимової. Т. 2. Вип. 6. Миколаїв : МДУ імені В.О. Сухомлинського, 2011. С. 159-164.

5. Максименко С. Д. *Генеza здійснення особистості*. Київ : Вид-во ТОВ «КММ», 2006. 240 с.

6. Maslow A. *Motivation and Personality*. London : Longnam Publisher, 1987. 336 с.

7. *Особистість у розвитку: психологічна теорія і практика*: монографія / за ред. С.Д. Максименка, В.Л. Зливкова, С.Б. Кузікової. Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2015. 430 с.

УДК 159.923:37.011.3-051

ПРОФЕСІЙНИЙ САМОРОЗВИТОК І САМОАКТУАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ: ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ

Орищенко О. А.

*кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної та диференціальної психології
Університет Ушинського*

Котовенко О. І.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Університет Ушинського*